

2. Zdroje ekonomického růstu v ČR

Ve standardním pojetí makroekonomické analýzy nabídkové strany ekonomiky tvoří zdroje ekonomického růstu práce, fixní kapitál a produktivita faktorů, resp. technologický pokrok. V souladu s metodickým přístupem mezinárodních institucí (OECD, IMF) je k vyjádření zdrojů růstu použit soubor relevantních indikátorů postihující kvantitativní i kvalitativní hlediska produkčních faktorů. U zdrojů pracovních sil zastupuje kvantitativní hledisko míra zaměstnanosti, počet pracovníků a kvalitativní hledisko pak počet vysokoškoláků a počet let studia. K dalším indikátorům patří investiční kvóta, investiční dynamika, zásoba kapitálu a produktivita výrobních faktorů. Přiřazeny jsou i další podpůrné faktory ekonomického růstu.

- **Zlepšení růstové pozice české ekonomiky**

Hospodářský vývoj poslední dekády (1994 až 2004) probíhal pod zesíleným vlivem procesů globalizace, integrace eurozóny a uplatňování elementů nové ekonomiky. V průběhu 90. let zesílila tendence k diferenciaci temp ekonomického růstu. Do skupiny vyspělých zemí s urychlením tempa ekonomického růstu v porovnání k 80. letům se zařadilo Irsko, USA a Finsko. Na druhé straně ke zpomalení tempa ekonomického růstu došlo v Německu, Francii, Itálii a Rakousku. Za hlavní příčiny růstové diferenciacie lze označit odlišnosti ve využití zdrojů růstu. Pozice ČR v tempech ekonomického růstu se postupně zlepšuje, když v letech 2000 až 2004 vzrostl HDP v průměru o 3,1 % ročně, v roce 2004 pak zrychlil na 4 %.

Tab. č. 3 Ekonomický růst - HDP

meziroční změna v %, s. c.			
Rychle rostoucí ekonomiky vyspělých zemí	Ø 1995 až 2004	Ø 2000 až 2004	2004
Irsko	7,9	6,2	5,2
USA	3,3	2,8	4,4
Finsko	3,6	2,9	3,7
Pomalou rostoucí ekonomiky vyspělých zemí			
Německo	1,3	1,4	1,6
Francie	2,9	2,1	2,4
Itálie	1,6	1,4	1,3
Rakousko	2,1	1,6	1,9

Pramen: Economic Outlook, 2004

- **Relativně nízká míra zaměstnanosti**

Zaměstnanost se v české ekonomice nevyvíjí tak, aby byla kvantitativním zdrojem ekonomického růstu. Svědčí o tom dlouholetý pokles zaměstnanosti, který v letech 1995-2004 dosáhl v průměru ročně 0,6 % a nezastavil se ani ve vzestupné fázi ekonomického růstu v letech 2000 až 2004. Svědčí to o strukturálních příčinách relativně nízké míry zaměstnanosti. Důvodů je více. Z obecnějších příčin lze jmenovat nedostatečnou motivaci zaměstnavatelů přijímat zaměstnance a nízkou prostorovou, profesní a kvalifikační mobilitu. Poměrně novou skutečností je pozastavení tvorby pracovních míst v terciárním sektoru, ačkoliv tento sektor je podle řady mezinárodních komparací poddimenzován. Tento jev zřejmě souvisí s existencí nesouladů mezi strukturou nabídky a poptávkou po službách. Nezanedbatelným zdrojem poklesu zaměstnanosti je i dynamický růst produktivity i mezd, které vytvářejí tlaky na vytěšňování lidí z pracovního procesu.

- **Míra zaměstnanosti v ČR docílí průměru zemí EU**

Míra zaměstnanosti se v ČR dlouhodobě snižuje a hodnota 64,9 % dosažená v roce 2003 je blízká průměru EU-15 (64,2 %). Nadprůměrné hodnoty míry zaměstnanosti má Švédsko a Nizozemsko 73,6 %, Dánsko 75,1 %, V. Británie 71,7 %, Rakousko 69,1 %, Finsko 68,7 %, přičemž v těchto zemích dochází k růstu míry zaměstnanosti.

Tab. č. 4 Mezinárodní komparace míry zaměstnanosti

R o k	EU-15	EU-25	ČR	Švédsko	Nizozemsko	Dánsko
1998	61,1	61,1	63,5	68,7	69,4	75,3
2000	63,2	62,3	64,9	71,1	72,9	76,4
2003	64,2	62,8	64,9	73,6	73,6	75,1

Pramen: Employment in Europe 2004. European Commission, August 2004.

- **ČR vykazuje nízký podíl vysokoškoláků na zaměstnanosti**

Neuspokojivá je pozice ČR v podílu vysokoškoláků na celkové zaměstnanosti. Zatímco v ČR činil v roce 2003 podíl vysokoškolsky vzdělaných osob na zaměstnanosti 12,7 %, průměr v EU je více než dvojnásobný (24,7 %) a vývojový trend ukazuje na narůstání této kvalifikační mezery. V některých zemích jako je Belgie, Finsko, V. Británie, dosahuje podíl vysokoškoláků na zaměstnanosti již více než 30 % a má tendenci dále se zvyšovat.

Tab. č. 5 Mezinárodní komparace podílu vysokoškoláků na zaměstnanosti

R o k	EU-15	EU-25	ČR	Belgie	Finsko	V. Británie
1998	20,2	.	10,7	33,1	30,3	.
2000	23,7	.	12,0	33,9	32,4	29,2
2003	24,7	24,0	12,7	34,8	32,7	30,9

Pramen: Employment in Europe 2004. European Commission, August 2004.

- **Míra zaměstnanosti má širší soubor determinant**

Analytické útvary EU vymezily klíčové potenciální determinanty míry zaměstnanosti následovně: úroveň zdanění práce; mechanismy mzdových kontraktů; systémy úhrad nezaměstnanosti; úroveň a skladba aktivní politiky zaměstnanosti. Zdůrazňovány jsou synergie těchto institucionálních faktorů trhu práce. Dosavadní vývoj míry zaměstnanosti byl významně ovlivněn vzestupem zkrácených pracovních kontraktů a růstem míry otevřenosti ekonomik.

- **Nízká dimenze zkrácených pracovních úvazků v ČR**

Z hlediska dlouhodobých vývojových trendů vzrostl v letech 1993-2003 rozsah částečných pracovních úvazků v OECD o jednu třetinu. Nejvyšší růst docílily Finsko a Irsko. Mezinárodní komparace ukazují, že podíl zkrácených pracovních úvazků pod 10 % je na Slovensku, v Maďarsku, Řecku a Španělsku, v ČR 3,7 %. Průměrná míra částečných pracovních úvazků je v OECD 15 %, v EU pak 17 %.

- **Akumulace fyzického kapitálu je jednou z hlavních determinant ekonomického růstu**

V zemích OECD existují odlišnosti v investiční míře, jež vyjadřuje aproximaci vztahu mezi akumulací kapitálu a ekonomickým růstem. Dimenze investiční míry vysvětluje nemalou část diferenciací v ekonomické úrovni, tj. velikosti HDP na obyvatele. Dlouhodobé průměry investiční míry zjištěné v 80. a 90. letech se v zemích OECD pohybují mezi 10 až 20 % HDP. Statistická data ukazují, že v těch zemích, ve kterých v průběhu 90. let se investiční míra zvýšila, zvýšilo se i tempo ekonomického růstu. Tato ekonomická závislost se prosadila v řadě zemí, ke kterým patří USA, Kanada, V. Británie, Rakousko, Belgie, Dánsko, Nový Zéland a Španělsko. Investiční míra v ČR je z hlediska mezinárodních komparací nadprůměrná a pohybuje se mezi 27 až 33 % HDP.

- **Akcelerace růstu investic**

Nejdůležitějším zdrojem akcelerace ekonomického růstu byly investice. Statistické údaje ukazují, že země s urychlením ekonomického růstu dosáhly v průběhu 90. let i významného urychlení investiční aktivity a to až o 50 % v porovnání s investicemi na počátku 90. let. Průměrné tempo růstu THFK v OECD v letech 1996-2004 bylo 3,7 % ročně, nejrychleji rostly investice v Irsku o 9,5 % ročně. V ČR bylo tempo růstu HTFK s výjimkou recese let 1997-1999 vždy vyšší než HDP. V letech 1996 až 2004 rostl HDP v průměru o 2,2 % ročně, zatímco THFK o 3,0 % ročně. K dynamizaci obou indikátorů došlo v letech 2000 až 2004, kdy HDP rostl o 3,1 % ročně a HTFK o 5,5 % ročně. V roce 2004 pak THFK vzrostla o rekordních 9,1 %.

Diference v ekonomickém růstu mohou pomoci vysvětlit též změny ve struktuře investičního kapitálu ve prospěch nárůstu investic do informačních a komunikačních technologií dvojciferných hodnot. Jejich podíl přitom činil až 20 % z celkového objemu investic. Zvláště velký pokrok byl docílen v USA, kde firemní a sektorové studie prokázaly, že příspěvek informačních a komunikačních technologií k ekonomickému růstu činil v 90. letech zhruba 18 %.

Tab. č. 6 Tvorba hrubého fixního kapitálu

meziroční změna v %, s. c.

	Ø 1996 až 2004	Ø 2000 až 2004	2004
OECD	3,7	2,2	6,0
Eurozóna	3,9	0,9	1,9
ČR	3,0	5,5	9,1

Pramen: Economic Outlook, OECD, 2004

- **Produktivita práce rozhodujícím způsobem přispívá k ekonomickému růstu**

Růst produktivity práce v podnikatelském sektoru ČR dosáhl v letech 1996 až 2004 průměrné výše 2,2 % ročně a prosadila se tak konvergence vůči vývoji v eurozóně. Vlivem zrychlení růstu produktivity práce v ČR v letech 2000 až 2004, kdy průměrný roční růst docílil 3,4 %, se tak zrychlilo dohánění úrovně vůči eurozóně, ve které naopak růst zpomalil na 0,7 % v ročním vyjádření.

Tab. č. 7 Produktivita práce v podnikatelském sektoru

	meziroční změna v %, s. c.			
	OECD	Eurozóna	ČR	Irsko
Ø 1996 až 2004	1,9	1,0	2,2	4,1
Ø 2000 až 2004	2,0	0,7	3,4	3,8

Pramen: Economic Outlook, OECD, 2004

- **Snižování odstupů produktivity práce v ČR od průměru v EU**

Mezera mezi úrovní produktivity práce na pracovníka v ČR a průměrem v EU-25 se zmenšila. Úroveň produktivity vůči EU-25 se zvýšila z 57,7 % v roce 1995 na 63,5 % v roce 2004. U produktivity práce na odpracovanou hodinu byla její úroveň v roce 2003 pouze 46 % úrovně dosažené v EU-15.

Tab. č. 8 Mezinárodní komparace úrovní produktivity práce

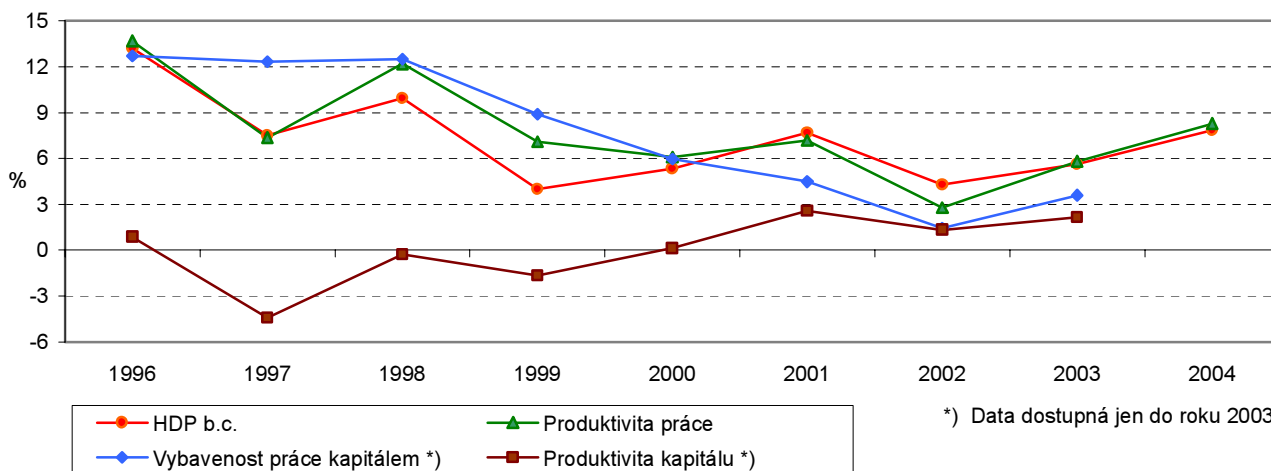
Produktivita práce na osobu	1995	2000	2001	2002	2003	2004
EU-25	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Irsko	114,8	123,0	125,3	129,1	127,2	128,0
ČR	57,7	59,8	61,1	61,5	62,0	63,5
Prod. práce na odprac.hod.						
EU-15	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Belgie	119,9	122,0	120,1	120,2	121,6	.
ČR	41,3	41,9	44,7	43,2	46,1	.

Pramen: Eurostat, únor 2004

- **Diference produktivity kapitálu**

V některých vyspělých zemích se začal prosazovat růst produktivity kapitálu. Zatímco ještě v 80. letech se v zemích OECD prosazovala tendence ke snižování produktivity kapitálu, pak v průběhu 90. let dochází v některých zemích OECD k obratu vývojového trendu. Je umožněn zpravidla technologickou změnou (inovací) promítnutou do výrobků, procesů a návazně i do lepších organizačních a řídicích praktik. Produktivita kapitálu se v Austrálii, Dánsku, Irsku, Nizozemí, Norsku a USA v průběhu 90. let posunula do růstových hodnot o 1-2 % ročně. Akcelerace růstu produktivity práce a obrát v trendu efektivnosti kapitálu umožnily zvýšit i růst vícefaktorové produktivity, jejíž roční tempo se v některých zemích přiblížilo k hranici 2 %. V ČR činilo v období let 1995-2003 průměrné roční tempo růstu produktivity kapitálu 0,1 % a v letech 1999-2003 zrychlilo na 0,9 % ročně.

Graf č. 1 Zdroje růstu HDP (meziroční změny v %, b. c.)

Pramen: ČSÚ

- **Efekty inflace**

Porovnání míry inflace a ekonomického růstu v zemích OECD ukázalo negativní závislost mezi úrovněmi inflace a HDP. Avšak síla této závislosti je slabá při nízkých

hladinách míry inflace. Základním poznatkem analýzy je, že snížení variability inflace negeneruje takové zpomalení či pokles HDP v porovnání se zeměmi, ve kterých k tomuto jevu nedošlo.

Tab. č. 9 Mezinárodní komparace vývoje spotřebitelských cen

	Eurozóna		ČR	
	Ø 1995 až 2004	2000-2004	Ø 1995 až 2004	2000-2004
Průměrná míra inflace	2,0	2,2	5,2	2,6
Průměrná variabilita (odchylky od průměru v p. b.)	0,4	-0,2	-2,4	-1,4

Pramen: ČSÚ, OECD + vlastní propočty

Empirická data o vývoji inflace v eurozóně ukazují na velmi vysokou míru cenové stability. V letech 1995-2004 činila průměrná výše inflace 2,0 % ročně, ve střednědobém horizontu let 2000-2004 rostla inflace o 2,2 %, což znamenalo jen minimální změnu. Pokrok nastal u průměrné variability odchylek od trendu, když v rámci dlouhodobého vývoje let 1995-2004 dosáhla průměrná výše odchylek od trendu 0,4 p. b., v letech 2000-2004 pouze -0,2 p. b. Z cenového hlediska byly podmínky pro ekonomický růst příznivé, ale přesto se prosadila sestupná fáze hospodářského cyklu.

- V ČR došlo k posunu, k nízké a stabilnější míře inflace***

Zatímco inflace v ČR v letech 1995-2004 rostla v průměru o 5,2 % ročně, v období let 2000 až 2004 rostla inflace již jen o 2,6 %. Míra cenové variability se ve sledovaných obdobích snížila o 1,0 p. b. Přesto rozptýl mezi nejvyšší mírou inflace v roce 2001 (4,7 %) a nejnižší mírou inflace v roce 2003 (0,1 %), činil 4,6 p. b. Prosazení deflačních tlaků v letech 2002 a 2003 zřejmě oslabilo ziskovost firem, investiční aktivity a tím i ekonomický růst.

- Méně než jedna pětina vládních výdajů zemí OECD směřuje na podporu růstu***

Ve většině zemí OECD se v průběhu 80. let a z části 90. let zvyšovaly výdaje veřejných rozpočtů, které se na přelomu století pohybovaly v rozmezí mezi 40 a 50 % HDP. Pouze méně než pětina výdajů veřejných rozpočtů se alokuje do odvětví, která mají podpůrný vliv na ekonomický růst. K těmto tzv. „produktivním“ odvětvím patří především školství, infrastruktura a výzkum a vývoj. Nejvyšší podíl tzv. produktivních rozpočtových investic mají Austrálie (23,6 % z celkových rozpočtových výdajů), Korea (30,4 %), Portugalsko (19 %), V. Británie (17,2 %). U některých zemí dochází již k poklesu podílu produktivních výdajů v důsledku růstu zastoupení soukromých finančních zdrojů. Ve vnitřní skladbě produktivních odvětví má největší podíl vzdělání (7-13 %), následuje doprava a komunikace (5-8 %) a výzkum a vývoj (v průměru kolem 2 %). ČR docílí podprůměrnou hodnotu u vzdělání, výzkumu a vývoje a nadprůměrnou hodnotu u dopravy a komunikací.

- Proměny příspěvků komponent domácí poptávky k růstu HDP***

Příspěvky komponent poptávky k růstu HDP se v průběhu let 2000 až 2004 nevyznačovaly stabilitou. Největší výkyvy měl příspěvek vývozu, který však v posledních třech letech akceleroval a přispěl tak ke zvratu vývoje čistého vývozu ze záporných čísel na kladná. V průměru vyvážené příspěvky k růstu HDP měly výdaje domácností (1,6 p. b.) a tvorby hrubého fixního kapitálu (1,7 p. b.). Jejich výkyvy v průběhu jednotlivých let byly ovlivněny proměnami cenového, mzdového a úrokového vývoje. Prorůstovou strukturou se vyznačoval rok 2004, kdy příspěvek vývozu činil 13 p. b., tvorby hrubého fixního kapitálu 2,4 p. b., čistého vývozu pak 1,1 p. b.

Tab. č. 10 Příspěvky komponent poptávky k tempu růstu HDP, v p. b., s. c.

Rok	Tempo růstu HDP	Výdaje domácností	Výdaje vlády a neziskových institucí	Tvorba hrubého fixního kapitálu	Zahraniční obchod		
					vývoz	dovoz	čistý vývoz
1996	4,2	4,4	0,4	3,3	2,8	-6,7	-3,9
1997	-0,7	0,7	0,3	-2,1	4,3	-4,1	0,2
1998	-1,1	-0,8	-0,2	-0,8	5,9	-5,4	0,5
1999	1,2	1,1	1,1	-1,4	3,4	-3,5	-0,1
2000	3,9	1,5	0,0	2,8	10,8	-11,9	-1,1
2001	2,6	1,5	0,8	2,0	8,4	-10,6	-2,2
2002	1,5	1,4	1,0	1,1	1,7	-4,4	-2,7
2003	3,7	2,6	1,0	0,9	5,9	-7,3	-1,6
2004	4,0	1,2	-0,7	2,4	13,0	-11,9	1,1
Ø 2000-2004	3,1	1,6	0,4	1,7	8,0	-8,8	-0,8

Pramen: ČSÚ